

**13 саастаах, пионер, Сардаана диэн
балтылаах. Ханнык кэпсээн дьоруойа
буоларый?**

Уруок тиэмэтэ: Дмитрий Кононович Сивцев- Суорун Омоллоон «Бэйэтэ эмтиэкэ» кэпсээнэ

Оҕолорго кинигэлэрэ

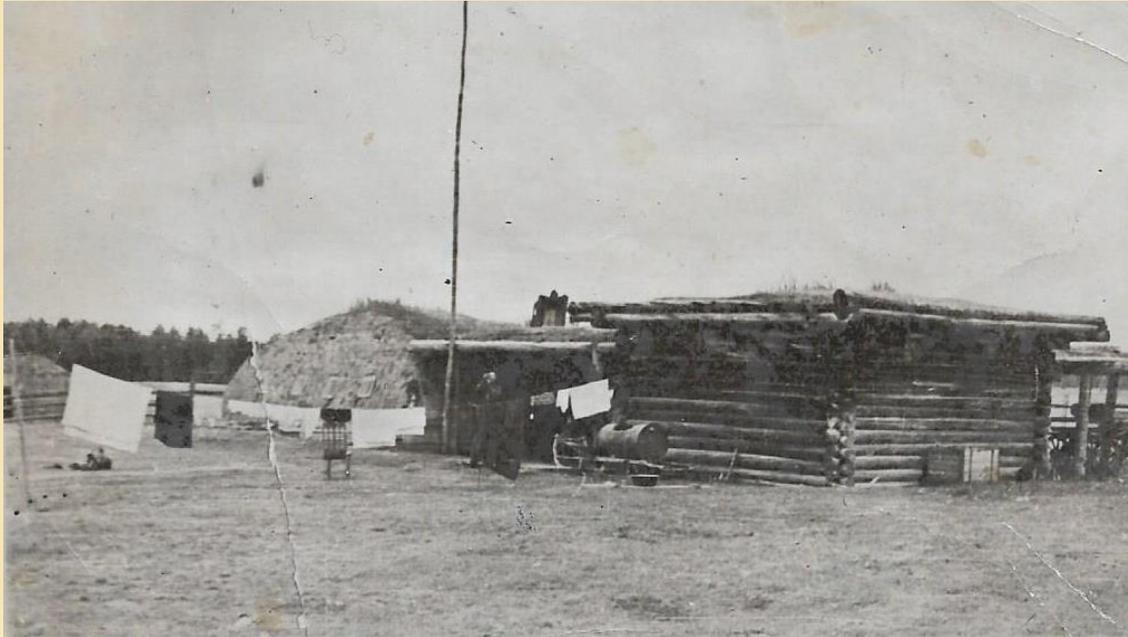
Дмитрий Кононович Сивцев –

Суорун Омоллоон –

**норуодунай суруйааччы, РСФСР, САСССР искусствотын үтүөлээх
үлэһитэ, П.А.Ойуунускай уонна А.Е.Кулаковскай аатынан
Государственной бириэмийэлэр лауреаттара, СР Бочуоттаах
олохтооҕо, Социалистическай Үлэ Геройа**

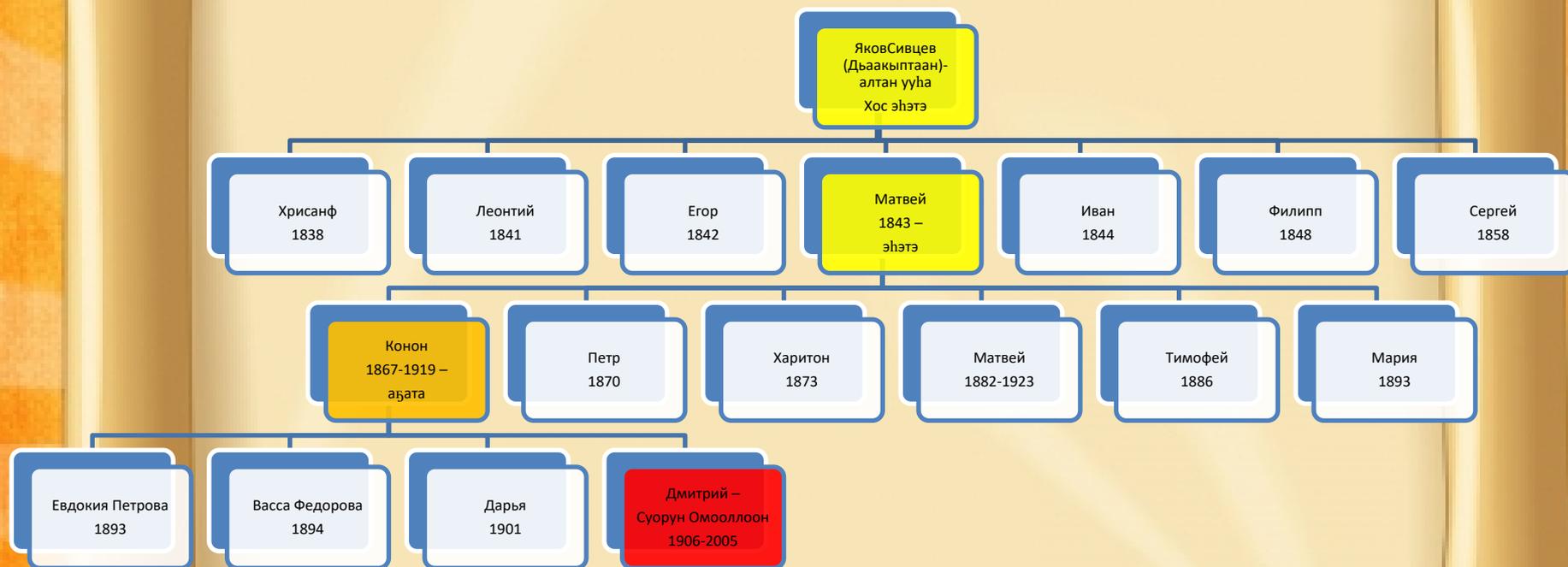
Төрөөбүт дойдута

1906 с. балаҕан ыйын 14 күнүгэр Таатта улууһугар III Дьохсоҕон нэһилиэгэр (Чөркөөх) төрөөбүтэ. 7 саастааҕар оскуолаҕа киирбитэ.

Абатынан төрдө-ууһа

– Ханньас абатын ууһа
нэһилиэгэ – Ойуун ууһа (III Дьохсоҕон)

Ийэтинэн төрдө-ууһа

нэһилиэгэ – Сиэллээх (II Дьохсоҕон)

бу өттүнэн Алампа Софронов, Амма Аччыгыһа
уруулара

Афанасий Иванович
Сивцев (Охоноон) -
Хос эһэтэ

Григорий Сивцев
(Кириинньэ) –
эһэтэ

Ньукууһа

Никита (Миисэ)-
мас ууһа

Настайа

Маарыйа

Дьэбдьэ

Гликерья
(Лөкүөрүйэ) –
ийэтэ

Ийэтэ Сивцева
Гликерия Григорьевна

12 саастааҕар аҕата
өлөн, алтыс кылааһы
бүтэрэн баран 4 сыл
хаһаайыстыбатын
көрөн ийэтинээн
олорбута. «Бу сылларга
тулаайах буолуу эрэйн-
кыһалҕатын толору
билбитим», — диэн
ахтара.

Айар үлэбэ ылларыы

Бастакы айымньытын 15-16 саастааҕар нуучча тылынан (оччолорго оскуолаҕа нууччалыы үөрэнэллэрэ) хоһоон суруйбута.

«Кумааҕыбын хас эмэ төгүл бүк тутан, суулаан-суулаан баран, эргэ балаҕан өһүөтүн быһыһыгар кыбытан кэбиһэр буоларым. О, ону күндүтүк да саныырым»

1923с Дьокуускайга киирэн 7 кылааска үөрэнэр. Ол кэмнэ Дьокуускайга көтөр аал – дьарапылаан аан маннай кэлиитин айхаллыы дьон, ыччат хоһоон суруйбуттара. Суорун Омоллоон эмиэ «Көтөр аал» диэн сахалыы тылынан бастакы хоһоонун суруйар, ол оскуола иһинээҕи илиинэн суруллар сурунаалга тахсыбыта.

КӨТӨР ААЛ*

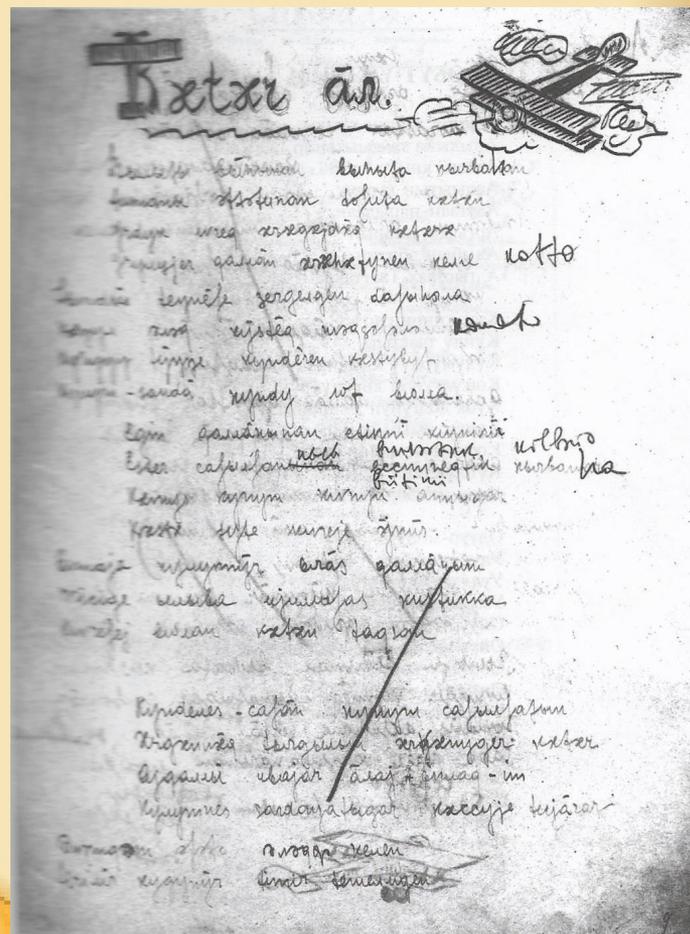
Былыты быһынан быһыта кырбаһан,
Туманы ортотунан тобута көтөн,
Үөрэх өйүн өрөгөйдөөх өксөкүтэ
Үрдүк халлаан өрөһөтүн тыырда.

Сата салгыммар этиннии кинкинии,
Саллар чабылбан биитинии килбэннии,
Күндэлэс күнүм күөнүн аннынан
Күөрэйэ-көстө көччүйэ көһүннэ.

Хатан ыстаал дабыдал кыната,
Халлаан иэччэбин арыяа тэлэн,
Хаххалаан турбут хараҥа былыты
Хайыта сыста, тобута обуста.

Сындыыс тэннээбэ, дьэргэлгэн доборо
Тирилиир-күрүлүүр тимир тэмэлдьигэн
Уутуттан уһуктубут уһун дойдубар
Олонхо олобун аҕаалта олуһун!

1924

Дьокуускайдааҕы педагогическай техникум

Литератураҕа кириин

Суорун Омоллоон саха литературатыгар 1926 с. «Чолбон» сурунаал №2 бэчээттэммит «Өлүөнэ өрүс» диэн кэпсээнинэн киирбитэ. Кыра алааска төрөөбүт, улааппыт 17-лээх уол аан бастаан Дьокуускайга киирэн иһэн Өлүөнэ өрүһү хайдах сөбө-махтайа көрбүтүн суруйар. Бу кэпсээнин Т.Уо. диэн илии баттаабыта – Тыа Уола

1927с. «Охоноон», «Аанчык», «Сордоох суха» кэпсээннэрэ бэчээттэнэллэр.

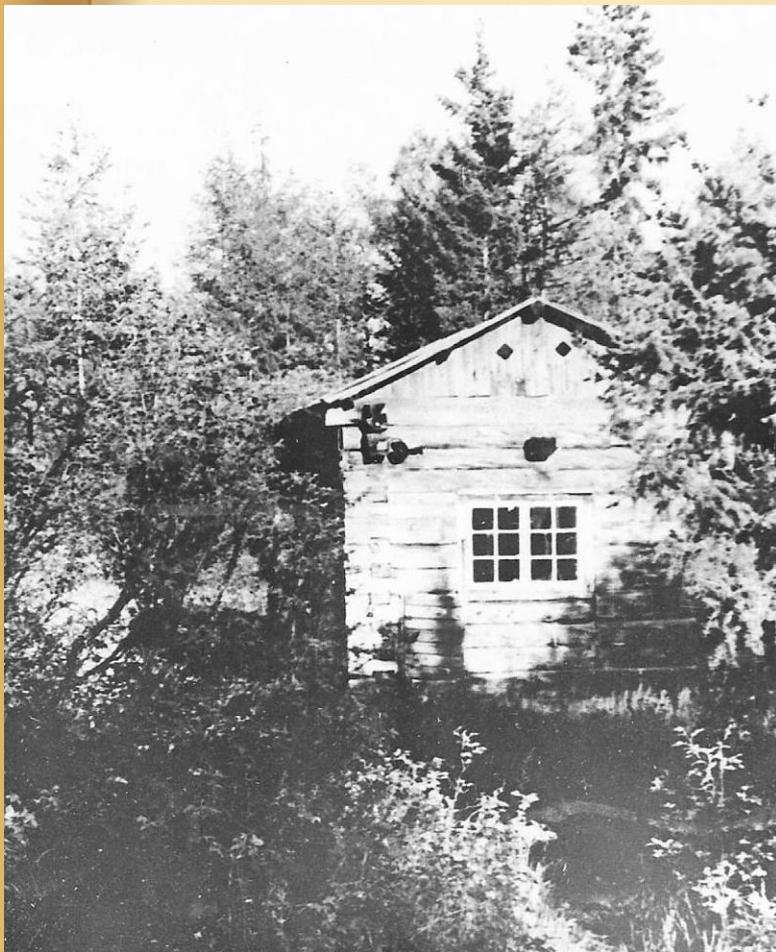
Бу иһин «Чолбон» сурунаал редакторун Алампа Софроновы «айар суолга алҕаабыт аҕам» диэн ааттыыра, сурунаалы - «бастакы үөрүүнү биэрбит күндү сурунаал» диирэ.

Псевдонимын суолтата

(И.К.Попов «Саха суруйааччыларын псевдонима» кинигэтигтэн)

- **Суорун** – дьоһун, киппэ, кытаанах, уолуйбат
(Г.Ф.Сивцев. Сахалыы кылгас тылдьыт.Дь.1979)
- **Суорун** – кыратык да халбаннаабат, бигэ дьулуурдаах, ыар-дьиппэ майгылаах киһи.
(М.А.Черосов, Н.Н.Неустроев. Саха тылын грамматиката. Дь.1986)
- **Омоллоон** – родоначальник Ботурусского улуса
(Э.К.Пекарской тылдьыта)
- **Суорун Омоллоон** – Боотурускай улуустан төрүттээх, дьоһуннаах, кыратык да халбаннаабат, бигэ дьулуурдаах

Айар үлэтэ

Айар дьийэтэ

Кэпсээннэрэ: «Чөөчө»,
«Чүөчээски», «Харанаҕа
тыкпыт сырдык»,
«Ачаа», «Бэйэтэ
эмтиэкэ», «Аанчык»,
«Оксана» о.д.а.

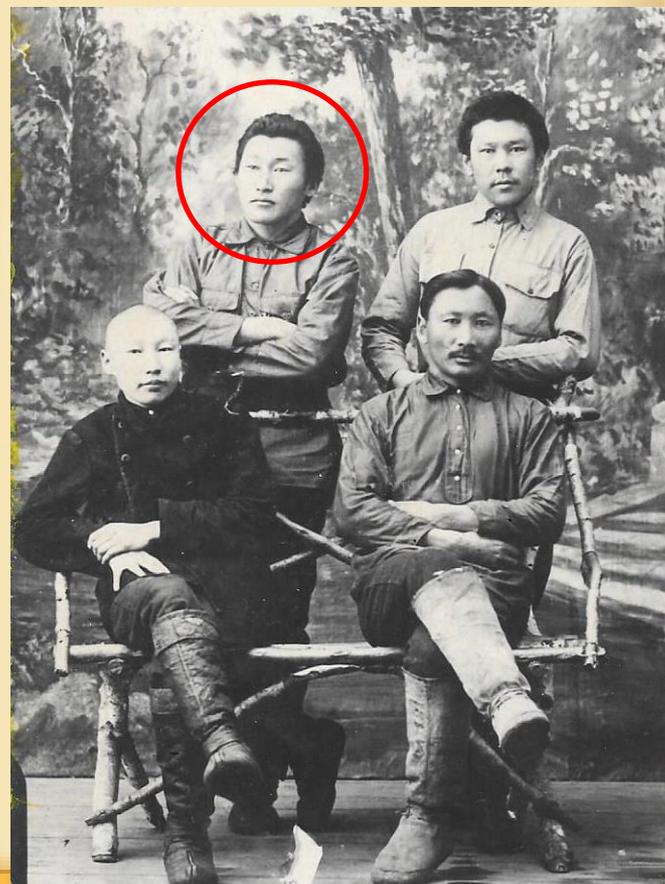
Драмалара: «Айаал»,
«Сайсары», «Күкүр Уус»,
«Күн күөрэйиэн иннинэ»,
«Күөх Көппө» о.д.а.

Идэтинэн үлэтэ

1928с учуутал техникумун бүтэрбитэ. Хас да сыл учууталлаабыта, республика оскуолаларыгар инспектордаабыта, тылы чинчийэр институтка тыл уонна сурук секторыгар сэбиэдиссэйдээбитэ.

Д.К. СИВЦЕВ — СУОРУН ОМОЛЮОН
Дьокуускай, 1931

Учебниктар автордара

Saqa sana alpaavьtyn kemitietin sakaahьnan tolorulunna

Siipser, M. K.

TӨRӨӨВУТ ТЫЛЫТ

Ааоьь, surugunan uonna тылнан саагарьь
sajьbьta, arpaгьraapьja, kьraмаатььka
сьсаattara.

Bastakь syhyeq oskuola ikkis kuruppatьgar oopu yleliir kinigete.

SASSӨ Yoreq Noruodunaj Qamьssarьjaatьn mietedii-
ceskej siektere sovyleen ucuovunjugunan konylleevite.

Sudaarьstьba saqa sirineeqi veseeittir suuta
Çokuuskaj 1933

SAQA SANA ALPAAVЬTYN KEMITETIN SAKAAHьNAN TOLORULUNNA

SIIPSER, M. K.

Tөгүөвүт тылывт

SUDAARьSTьBA SAQA SIRINEEQI VESEEITTIIR SUUTA
ÇOKUUSKAJ 1933

ПЕРЕЧЕНЬ РАБОТ*
Д.К. Сивцева /Суорун Омоллоона/, выпущенных самостоятельным изданием
в 1932–1948 гг.**

№№ п/п	Наименование издания	Место издания	Год издания	К-во стр.
Учебники и учебные пособия				
1	Родной язык. Учебник для 1-го класса начальной школы	г. Якутск	1932	-
2	Родной язык. Рабочая книга для первого года обучения в якутской школе	"-	1933	76
3	Родной язык. Рабочая книга для второго года обучения в якутской школе	"-	1933	132
4	Родной язык. Орфография и грамматика, четвертый год обучения	"-	1933	107
5	Методика якутского языка в школах первого центра 1-й ступени	"-	1933	40
6	Книга для чтения. Материалы по якутской литературе, год обучения третий	"-	1934	108
7	Якутский язык. Учебник для начальной школы. Грамматика и орфография, ч. 1	г. Москва	1934	-
8	Учебник якутского языка. Для 1-го и 2-го классов начальной школы. Грамматика и орфография, ч. 1	г. Якутск	1935	54
9	Якутская литература. Хрестоматия для 6-го класса н/с школы	"-	1935	-
10	Программа якутского языка для якутских средних школ	"-	1935	18
11	Книга для чтения по литературе. Для 3-го класса начальной школы	г. Москва	1937	92
12	Грамматика. Синтаксис. Учебник для 7-го класса неполной средней и средней школ	"-	1937	74
13	Орфографический справочник якутского языка. Принципы и основные правила правописания якутского литературного языка	г. Якутск	1940	36
14	Хрестоматия по литературе. Для 3-го класса начальной школы	"-	1941	136
15	Хрестоматия по литературе. Для 4-го класса начальной школы	"-	1941	107
16	Якутский язык. Грамматика и правописание для 1-го и 2-го классов нач. школы	"-	1942	77
17	Якутская литература. Хрестоматия для средней школы	"-	1942	300
18	Якутский фольклор. Пособие для средних учебных заведений	"-	1947	236
19	Якутский язык. Учебник для 1-го класса начальной школы	"-	1948	75
20	Якутский язык. Учебник для 2-го класса якутской начальной школы	"-	1949	100

М.Е.Охлопковалыын кыттыһан
 онорбут букубаардарын
 1970 сылтан 2005 сылга диэри туттубуттара

А а
аа

а а а а аа аа А Аа

13

БУКВАРЬ

ы-рыа ыа-та быа-та үүт-тээх	сорук сурук кэккэ сибэкки	буруо күүстээх атахтаах харахтаах
--------------------------------------	------------------------------------	--

Туора Муос.

Бу Туора Муос. Туора Муос—үүт-тээх ынах. Туора Муос тот.
 — Нйна, ыа. Туора Муос быата суох ыатар.
 Нйна ыата. Туора Муос быата суох ыатта.

на на на на на кэмэ.
 уо уо уот уон собо.

37

Саха издательствотыгар редактор

Саха театрыгар үлэтэ

«Омоҕой баай уонна Эллэй бөҕө» спектакль.

Суорун Омоллоон - Омоҕой

1926с. Педтехникумна үөрэнэ сылдьан, саха труппатыгар суфлерунан, кэлин артыыһынан ылыллыбыта. Отутус сылларга артыыс, режиссер быһыытынан үлэлиир.

Саха артыыстара, 1942с.

Д.К. Сивцев—Суорун Омоллоон уонна режиссер В.В. Местников. 1941 с.

Москваҕа артыыстар делегацияларын салайааччыта, 1948с.

Аба дойду сэриитигэр саха суруйааччыларын,
саллааттарын кытта көрсүһүү, 1944с.

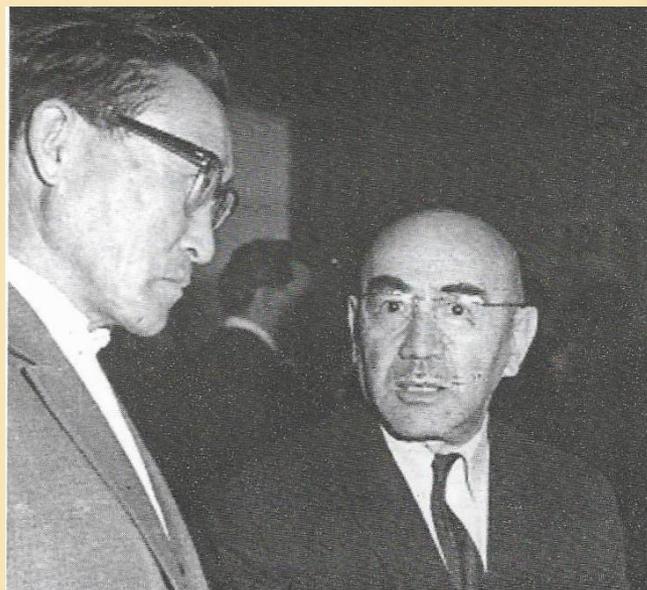
Опера, балет сайдытыгар үлэтэ

Суорун Омоллоон сахалыы опера, балет сайдарыгар олук үктээбитэ. Ол курдук кини — саха бастакы «Ньургун Боотур» оператын уонна «Сир симэбэ» балетын либреттоларын ааптара. Итини таһынан, «Лоокуут уонна Ньургунун», «Кыһыл Ойуун», «Умуллубат төлөн» опералар, «Хотойдор хоту көтөллөр», «Күн-Куо», «Дьол тааһа» балеттар либреттоларын суруйар.

Либретто – операҕа сөптөөх гына хоһоонунан суруллубут айымньы.

Композитор М.Жирков

Композитор Г.Литинскэй

«Дьулуруйар Ньургун Боотур» опера

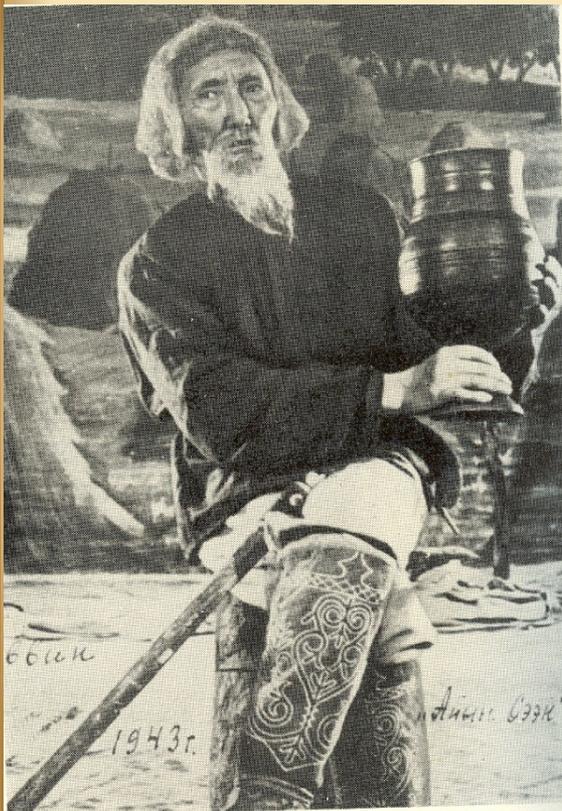
Опера «Нюргун Боотур». Нюргун Боотур — И. И. Первалов, Туярыма Куо — А. И. Егорова, Юрюн Уолан — К. Д. Борисов.

«Биэс ынахтаах Бэйбэрикээн эмээхсин»
остуоруйанан «Сир симэбэ» балет

Суорун Омоллоон драмалара сыанаба

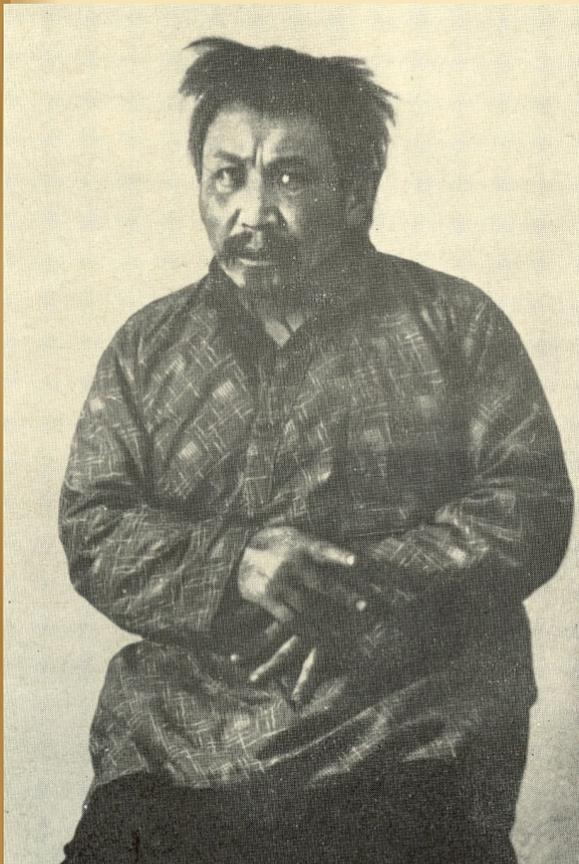

В.А.Саввин Айыы Сээн
оруолугар («Айаал»)

Я.П.Кычкин Быыпсай
оруолугар («Сайсары»)

«Күкүр Уус» драма

А.Е.Ефремов
Күкүр Уус оруолугар

И.Д.Избеков
Түптүр Хара оруолугар

Саха суруйааччылара

Аабааччылары кытта көрсүһүүлэр

Киинэ устааччы

Түмэллэрэ

- Биир дойдулаахпыт Василий Андреевич Протодьяконов-Кулантайдыын Дьокуускайга П.А.Ойуунускай аатынан литературнай түмэли төрүттэспитэ.
- Дойдутугар Тааттаҕа Чөркөөхтөөбү политсыылка түмэлин тэрийбитэ.
- Уус-Алданна Саха сирэ нуучча государствотыгар холбоспут кэмин көрдөрөр «Добордоһуу» уонна
- Ытык-Күөлгэ Хадаайытааҕы түмэли туттарбыта.

П.А.Ойуунускай аатынан литературнай түмэли В.А.Протодьяконов-Кулантайдыын 1970с төрүттэспитэ (Дьокуускай)

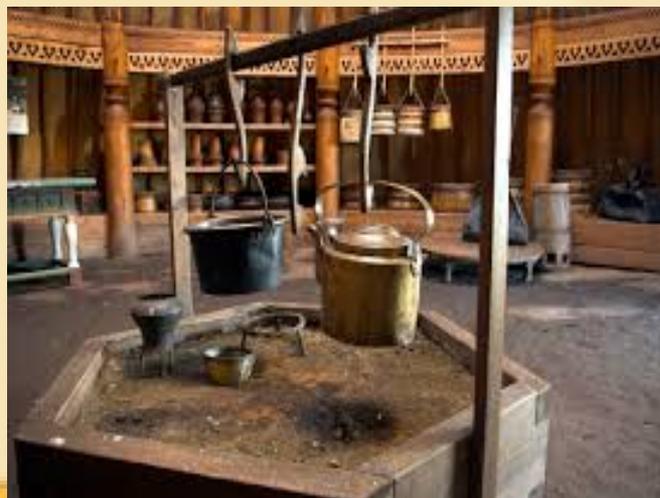
П.А.Ойуунускай
олорбут дьиэтэ,
оҕо сааһа
ааспыт балаҕана

Чөркөөхтөөбү политсыылка түмэлэ (Таатта)

Ленскэйдээби историко-архитектурнай «Добордоһуу» түмэлэ (Арыы-Тиит, Уус-Алдан)

2001с Ытык-Күөлгэ аһаҕас халлаан анныгар аһыллыбыт литературнай-художественнай ТҮМЭЛ.

А.И. Софронев
(1886-1935)

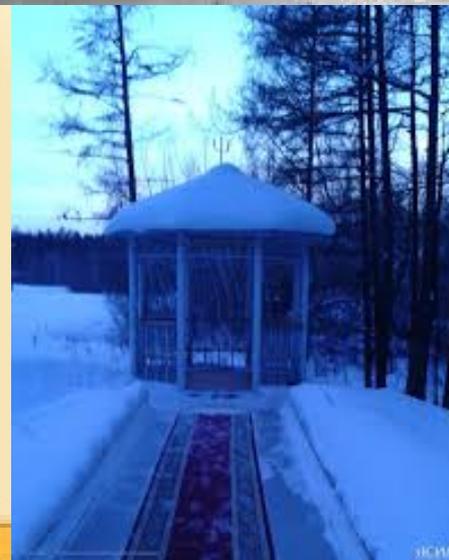
И.В. Полов
(1874-1945)

А.Е. Кулаковский
(1877-1926)

А.И. Егорова
(1915-1995)

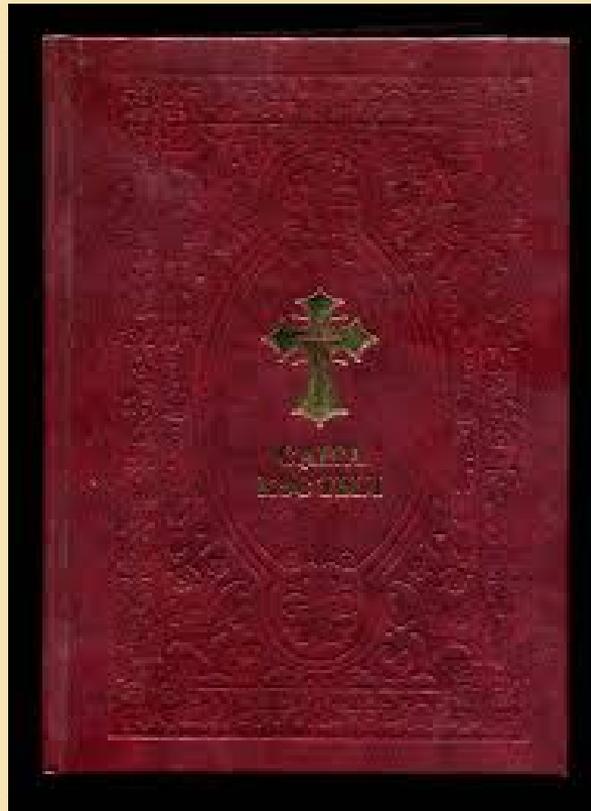
Н.Д. Неустроев
(1895-1929)

Выдающиеся представители Таттинского улуса.

Кэлинни үлэтэ

Кэлин Библия «Новый Завет» (Сага Кэс Тыл) сахалыы тылбааһыгар үлэлэспитэ.

Суорун Омоллоон аатын Дьокуускайга опера уонна балет театра сүгэр

Дьинэ кэргэнэ

- Кэргэнэ — Шепелева Надежда Семеновна, РСФСР үтүөлээх, Саха АССР норуодунай артыыһа, опера ырыаһыта, өр сылларга Саха сириин културатын миниистирин солбуйааччытынан үлэлээбитэ.
- Оҕолоро – Люция, Айсен, Кирилл
- Улахан уола — Сивцев Айсен Дмитриевич (Айсен Дойду), суруйааччы, драматург, поэт.

Уола Айсен
Дмитриевич Сивцев —
Айсен Дойду

Вокальная труппа Якутского музыкального-драматического театра. Слева направо: нижний ряд — М. И. Васильева, А. П. Лыткина, Н. С. Шепелева; верхний ряд — Л. М. Попов, Т. П. Местников, М. В. Жиркова, Н. Н. Харитонов, С. Михайлов.

Музыкально-вокальная студия театра (1948).

Худсовет театра (1955): А. П. Лыткина, Г. М. Туралысов, С. А. Григорьев, М. А. Решетников (директор), П. И. Васильев, А. С. Слепцов, Т. П. Местников, П. М. Решетников.

Кэргэнэ Надежда Семеновна,
кыыһа Люция Дмитриевна дьиэ кэргэнинээн,
2016с

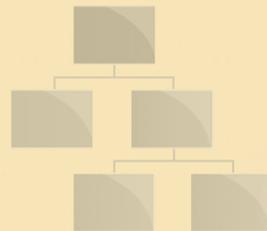
Наџараадалара

Ленин, 2 Үлэ Кыһыл Знамятын, Норуоттар доџордоһууларын, «Бочуот Знага», «Аџа дойдуга үтүөлэрин иһин», «Благоверный князь Даниил Московский», «Хотугу сулус» орденнарынан, үгүс мэтээллэринэн наџараадаламмыта

2005с бэс ыйын 25 кунугэр 99 сааһын
туолаары сылдьан олохтон туораабыта

This content is
unavailable.